

Haalt de *politieke* *partij* het jaar 2030?

Leedvermaak over de ontwikkelingen bij andere partijen is niet op zijn plaats, betoogt Ronald van Raak van het wetenschappelijk bureau van de SP. De crisis in de partijpolitiek raakt ook de SP, zij het dat onze positie op een aantal punten duidelijk verschilt van die van de 'gemiddelde' partij. Ook wij doen er verstandig aan na te denken over de rol die politieke partijen hebben of zouden moeten hebben in onze samenleving.

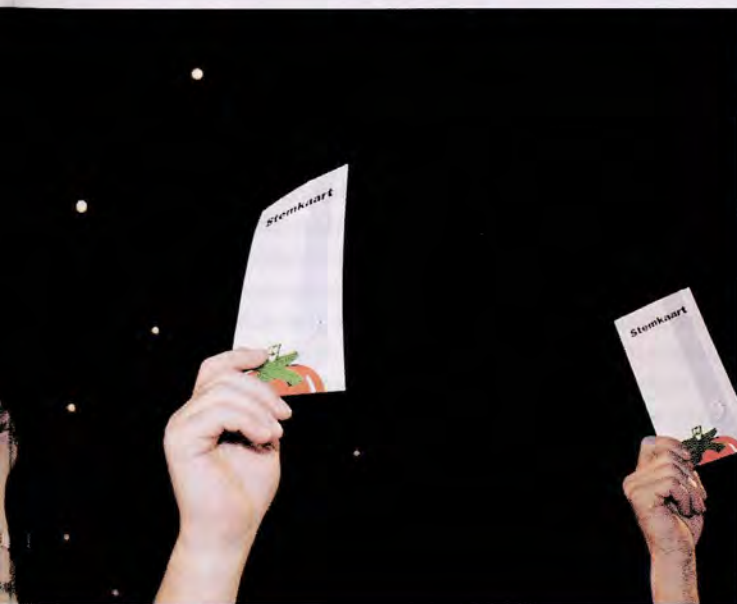
Het gaat goed met de SP! Het aantal leden en kiezers neemt gestaag toe. In *Heel de mens* heeft de partij een nieuwe visie vastgelegd voor de toekomst. Een groeiend aantal gemeenteraadsleden, statenleden en Kamerleden mengt zich actief in discussies en de partij is het centrum van veel maatschappelijk protest. Met veel andere partijen gaat het veel minder goed. Zij hebben te maken met een afnemend ledenaantal en slagen er veel minder in om mensen te mobiliseren. Er wordt in dit verband wel gesproken van de 'crisis van de partijdemocratie', die ook tot uitdrukking komt in een lagere opkomst bij verkiezingen. Dat de SP minder te lijden heeft onder de malaise van de partijpolitiek is geen reden om tevreden achterover te leunen. Ook SP'ers moeten zich afvragen of poli-

tieke partijen een toekomst hebben. Zijn partijen een overblijfsel uit het verleden, of kunnen zij een oplossing zijn voor actuele politieke problemen? En welke bijdrage kunnen SP'ers leveren aan de versterking van de democratie?

Van kiezersvereniging naar massapartij met veel taken

Partijen hebben in de loop der tijd een belangrijke taak gekregen in het democratisch functioneren van het bestuur. Na de invoering van de rechtstreekse verkiezingen in 1848 ontstonden in Nederland de zogenaamde kiezersverenigingen. Mensen met kiesrecht – dat afhankelijk was van de hoeveelheid belasting die je betaalde – konden

kiezen uit een beperkt aantal kandidaten, die door de kiesverenigingen werden aangewezen. Deze hadden vooral tot taak geschikte kandidaten te leveren voor het bestuur (de *rekruteringsfunctie*). Bestuurders waren weliswaar verbonden met de politieke 'kleur' van de vereniging (liberaal, conservatief, protestants of katholiek), maar hoefden geen verantwoording af te leggen. De eerste politieke partijen in Nederland kwamen in de laatste decennia van de negentiende eeuw tot stand: de Anti-Revolutionaire Partij (1879), de Sociaal-Democratische Bond (1882) en de Liberale Unie (1885). Naast de coördinatie van kandidaten vormden deze partijen fracties in het parlement, de provinciale staten en de gemeenteraden. Na de invoering van het algemeen kiesrecht in 1917

Partijleden

Waarom zijn mensen lid van een partij?

Mensen hebben uiteenlopende motieven om lid te worden van een politieke partij, zo blijkt uit *Tussen staat en electoraat*, een rapport van de Raad voor het Openbaar Bestuur uit 1998 over de positie van partijen. De belangrijkste zijn: een middel voor een bestuurlijke carrière, de mogelijkheid om invloed uit te oefenen op de besluitvorming en instemming met een bepaalde maatschappijvisie. De raad noemt ook verschillende redenen waarom mensen afzien van een lidmaatschap. Verplichtingen die aan het partijlidmaatschap zijn verbonden, zoals contributie en deelname aan activiteiten, schrikken mensen af, evenals de vergadercultuur die in veel partijen heerst. Daarnaast kunnen veel mensen zich niet vinden in de uitgangspunten van één van de partijen of ziet men van lidmaatschap af omdat men vreest dat dit te veel tijd kost.

Wie zijn lid van de SP?

De SP groeit snel. Momenteel hebben we ruim 26.000 leden (tegenover 17.000 in 1994). Dit betekent dat we de vierde partij van het land vormen. Van het totaal aantal partijleden in Nederland is ongeveer 8,5 procent lid van de SP, tegenover een aantal kiezers van ongeveer 3,5 procent. Het gemiddelde partijlid in Nederland is een wat oudere man met een hoge opleiding, die woont in de Randstad. Vrouwen en jongeren zijn ondervertegenwoordigd, evenals mensen met een lage opleiding. De samenstelling van SP-leden komt deels overeen met het gemiddelde partijlid, zo blijkt uit een onderzoek van eind 1997. Ook de SP heeft rela-

tief veel oude en mannelijke leden (de helft is tussen de 40 en 60 jaar; twee-derde is man). Daar staat tegenover dat we niet alleen een partij zijn van hoger-opgeleiden. Naast veel mensen met een havo/vwo- en hbo-opleiding hebben we relatief veel leden met een lbo-opleiding. De SP is evenmin een 'Randstad-partij'. We hebben relatief veel leden in het zuiden van het land (Noord-Brabant en Limburg), maar ook in Groningen en Gelderland. In tegenstelling tot de meeste andere partijen zijn leden van de SP zeer actief. Bijna 40 procent neemt deel aan het partijwerk, tegenover gemiddeld 10 procent bij de andere partijen.

Waarom zijn mensen lid van de SP?

De SP is, mede door haar omvang, niet de meest voor de hand liggende partij voor mensen die een bestuurlijke carrière ambiëren of die direct invloed willen uitoefenen op het bestuur. De belangrijkste reden om lid te worden is het uitgesproken karakter van de partij, die een samenhangend alternatief wil bieden voor het gevoerde beleid. Bovendien zijn we een actiepartij, die mensen de mogelijkheid biedt om zelf te strijden tegen maatschappelijk onrecht. Leden van de SP zijn verontwaardigd over onrechtvaardigheid en hebben sympathie voor de politieke visie en actie-gerichtheid van de partij. De belangrijkste problemen die SP-leden bezighouden zijn de uitholling van de sociale voorzieningen, de ongelijke verdeling van de welvaart en werkgelegenheid en arbeidsvoorwaarden. Ook milieu, volksgezondheid, inkomen en veiligheid in de buurt worden belangrijk gevonden.

ontstonden de zogenaamde 'massapartijen', die een stem waren voor bepaalde groepen in de samenleving (de *representatiefunctie*). Partijen werden ook een platform voor discussie (de *communicatiefunctie*) en moesten een afweging maken tussen de waarden en belangen van verschillende groepen (de *integratiefunctie*). Bovendien namen zij de scholing en training van partijleden ter hand (de *educatiefunctie*).

Anno 2000: partijen zijn hard bezig hun functies te verliezen

Politieke partijen in Nederland verkeren op dit moment in een moeilijke positie. Het ledenaantal is fors teruggelopen. Op dit moment is ongeveer 2,5 procent van de kiezers lid van een partij, tegenover 10 procent in 1960. Ook de opkomst bij verkiezingen is laag (in 1999 ongeveer 45 procent voor de provincies en 30 procent voor Europa). Bovendien dreigen partijen een deel van hun taken te verliezen. Onderzoekers noemen dit het 'verplaatsen' van de politiek. Het functieverlies van partijen betekent niet dat mensen minder in politiek zijn geïnteresseerd, maar dat een deel van de functies die partijen van oudsher vervuld hebben, door anderen zijn overgenomen. Dit wordt wel het 'verspreiden' van de politiek genoemd, naar belangenorganisaties en de media. Belangenorganisaties, zoals de sociale partners en de milieubeweging, werpen zich op als 'representanten' van bepaalde groepen en de media spelen een steeds grotere rol in de 'communicatie' tussen burgers en bestuur. Politici richten hun aandacht steeds meer op specifieke kwesties en incidenten. Hierdoor komt ook de functie van partijen om verschillende waarden en belangen te 'integreren' in het geding. Er zijn verschillende oorzaken aan te wijzen voor dit functieverlies. De belangrijkste is dat de visies en programma's van partijen steeds meer op elkaar zijn gaan lijken (ideologische *convergentie*).

Op het moment dat partijen zich niet meer uitspreken over bepaalde maatschappelijke problemen sluiten burgers zich aan bij andere organisaties, zoals bijvoorbeeld Greenpeace of Amnesty International, die zich wél durven uitspreken. Dit wordt nog versterkt doordat veel politici zich gedragen als bestuurders (zich *bureaucratisch* opstellen) en weigeren politieke keuzes te kunnen maken. Op deze wijze laten partijen zich *inkapselen* in het bestuur, wat ook blijkt uit het regeerakkoord en het wekelijkse torentjesoverleg tussen regering en regeringspartijen. Zodra partijen niet meer een platform zijn voor discussie, maar vooral een onderdeel van het bestuur, vertolken zij niet meer de verschillende opvattingen in de samenleving en verliezen de burgers hun interesse.

Kader- en kartelpartijen vervreemden zich van de kiezers

Wat overblijft voor de partijen, zijn de rekruterings- en educatietaak, om kandidaat-bestuurders aan te wijzen en op te leiden. Hierdoor gaan zij weer op de oude kiezersverenigingen lijken. Er wordt in dit geval wel gesproken van het ontstaan van *kaderpartijen*, die zich vooral bezighouden met bestuur en minder met politieke discussie. Tegelijkertijd is er sprake van *kartelpartijen*: verschillende partijen voeren tijdens verkiezingen een politiek toneelstuk op, in de wetenschap dat zij na afloop gezamenlijk de bestuurlijke macht zullen verdelen. Hierdoor groeit de kloof tussen burgers en bestuur, die er volgens sommige onderzoekers toe leidt dat kiezers zich afkeren van de politiek. Tegelijkertijd doet de bevolking – terecht – wél een beroep op 'de' politiek: politici worden aangesproken op algemene maatschappelijke problemen, zoals zinloos geweld, de wachtlijsten in de zorg en de tweedeling in het onderwijs. Burgers zijn volgens andere onderzoekers juist mondiger geworden en zich steeds meer met de politieke besluitvorming gaan bemoeien. Politici tonen zich ook gevoelig voor de wensen van verschillende groepen. Hierdoor raken zij verstrikt in een brei van onvernegbare eisen en kunnen zij onmogelijk aan alle gedane beloften voldoen. Dit beperkt de bestuurlijke daadkracht en versterkt de onvrede met de politiek. Hoe het ook zij: er is behoefte aan organisaties waar mensen met hun vragen naar toe kunnen en die hun wensen op de politieke agenda kunnen plaatsen. Dit is juist de taak van politieke partijen, om aan specifieke groepen in de samenleving een samenhangende oplossing te bieden voor uiteenlopende maatschappelijke problemen.

Vluchten in sponsorcontracten om te kunnen overleven?

Recentelijk hebben de grote partijen, die het meest te maken hebben met een afname van het ledental, gezocht naar mogelijkheden om het partijstelsel te redden. Zij hebben vooral voorstellen gedaan van

financiële aard. Partijen worden nu merendeels gefinancierd door de leden. De SP heeft daarboven een afdrachtregeling met haar volksvertegenwoordigers. PvdA, D66 en GroenLinks hebben voorgesteld om partijen meer te laten subsidiëren door de overheid. De VVD en CDA zien veel heil in sponsoring door bedrijven. De roep om financiële hervorming van het partijstelsel, en daarmee van het karakter van politieke partijen, is een aanpassing aan de huidige problemen van de democratie: de afname van het aantal leden en kiezers. De partijen kunnen echter ook een antwoord zijn op deze problemen, mits zij bereid zijn om hun taak naar behoren te vervullen. Mensen worden lid op het moment dat partijen een duidelijke visie hebben en zich durven uitspreken. Hetzelfde geldt voor de opkomst bij verkiezingen. De deelname is vooral laag als de stemming geen duidelijke inzet heeft, zoals bij Europese en provinciale verkiezingen.

De ontwikkeling dat de politiek zich steeds meer buiten de partijen afspeelt (de 'spreiding' van de politiek) betekent niet dat partijen overbodig zijn geworden. De kloof tussen burgers en bestuur betekent evenmin dat partijen hun bemiddelende functie hebben verloren. Integendeel: deze ontwikkelingen versterken deze behoefte juist. Dit betekent dat partijen wel degelijk toekomst hebben, op voorwaarde dat zij een samenhangende visie presenteren op maatschappelijke problemen. Dit voorkomt dat volksvertegenwoordigers verstrikt raken in het bestuurlijke web van specifieke beleids-issues en deelbelangen, zoals die door belangengroepen en de media naar voren worden gebracht, en maakt dat burgers écht wat te kiezen hebben.

Als SP kunnen en moeten we het goede voorbeeld geven

Volgens minister Jan Pronk is de SP één van de weinige echte politieke partijen van Nederland, omdat zij opereert vanuit een 'duidelijk politiek profiel en ideologie' (*Leidsch Dagblad*, 3 februari). SP'ers kunnen een bijdrage leveren aan de versterking van de democratie, door onze eigen visie op hoe partijen in een democratie moeten functioneren zo goed mogelijk in de praktijk te brengen. Ook afgevaardigden en kaderleden van de SP moeten ervoor waken niet achter de politieke modes van de dag aan te lopen en duidelijk blijven maken vanuit welke visie zij politiek bedrijven, zoals vastgelegd in *Heel de mens (integratie)*. Daarnaast moet de koppeling tussen het politieke en bestuurlijke werk worden beklemtoond, of tussen 'actie' en 'fractie' (*communicatie*). Actievoeren is een belangrijk middel om mensen bij de politiek te betrekken en voor velen een aanleiding om lid te worden. Ledenwerving is niet alleen een doel op zich, maar ook een voorwaarde om te voldoen aan de taak van partijen om kandidaten te vinden (*rekrutering*) en op te leiden (*educatie*)

voor politieke functies. Ledenwerving kan worden beloond door subsidie toe te kennen op basis van het aantal leden, in plaats van het aantal zetels. In de tweede plaats kan de SP andere partijen aanzetten tot politiek debat, door discussies aan te zwen- gelen en problemen op de politieke agenda te plaatsen (*representatie*). Hiertoe zouden partijen ook meer mogelijkheden moeten krijgen om zélf onderzoek te (laten) doen. SP'ers moeten, van de Kamer tot de deelraad, in discussies een herkenbare stem laten horen. Vanuit een gezamenlijke visie kan bij ieder standpunt of bij elke actie een analyse worden gemaakt die leidt tot dezelfde opstelling. Op deze wijze valt er bij verkiezingen wat te kiezen, weten toekomstige leden wat zij aan de SP hebben en kan het nut en de noodzaak van partijen worden aangetoond. ●

Meer lezen?

Voor de geïnteresseerden is veel actuele literatuur te vinden over de relatie tussen politieke partijen en hun omgeving. Voor dit artikel is onder andere geput uit:

- M. Bovens e.a., *De verplaatsing van de politiek. Een agenda voor democratische vernieuwing* (Amsterdam 1995)
- D.J. Elzinga, *De politieke partij en het constitutionele recht* (Nijmegen en Groningen 1982)
- J.W. Duyvendak, *Waar blijft de politiek? Essays over paarse politiek en maatschappelijk middenveld en sociale cohesie* (Amsterdam 1997)
- H. van Gunsteren en R. Andeweg, *Het grote ongenoegen. Over de kloof tussen burgers en politiek* (Haarlem 1994)
- R. Koole, *De opkomst van de moderne kaderpartij. Veranderende partijorganisatie in Nederland, 1960-1990* (Utrecht 1992)
- Rapport Raad voor het Openbaar bestuur: *Tussen staat en electoraat. Politieke partijen op het snijvlak van overheid en samenleving* ('s Gravenhage 1998)
- Rapport Raad voor het Openbaar bestuur: *Helder als glas. Een pleidooi voor een burgergericht kwaliteitsconcept* ('s Gravenhage 2000)
- G. Voerman, 'De ledentallen van politieke partijen, 1945-1995', *Jaarboek 1995. Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen* (Groningen 1996)
- Chr. de Vries en C.J.M. Schuyt ed., *De open samenleving en haar vrienden. In discussie met Jan Glastra van Loon* (Meppel 1995)

Zie ook de website van de SP:
www.sp.nl/tegenst/leden/profiel.stm
www.sp.nl/tegenst/theorie/opinies/opinie80.stm